

A-16083

M. JOVTŠUK

VE NE
KLASSIKALISE
FILOSOOFIA
PÕHIJOO NI

RK

„POLIITILINE KIRJANDUS“
TALLINN 1946

M. JOVTŠUK — VENE KLASSIKALISE FILOSOOFIA
PÕHIJONI

A-16083

M. JOVTŠUK

VE NE
KLASSIKALISE
FILOSOOFIA
PÕHIJOO NI

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“
T A L L I N N

Vene filosoofilisel mõttel on palju sajandeid kestnud ajalugu. Ta sügenes XV — XVII sajandil, Vene tsentraliseeritud paljurahvuselise riigi kujunemise perioodil. Vene filosoofia allikaks oli eelkõige rahvalooming, mis väljendus kõige mitmekesisemates muistendites, eriti just rahvaeeposes. Samuti olid vene filosoofilise mõtte allikaks XV — XVII sajandil ka nende eesrindlike vene inimeste progressiivsed poliitilised taotlused, kes tahtsid Vene riigi välja viia mahajäänud olukorrast eesmisele kohale Euroopas.

Suur Lomonossov asetas vene filosoofilise mõtte teaduslikule pinnale. Ta sai vene materialistliku filosoofia esiisaks. Lomonossovist ja Radištševist hargneb kaks vene materialistliku filosoofia haru: üks haru oli „vabastav filosoofia“, mis oli tihedas seoses tsarismi ja pärisorjuse vastu sihitud revolutsioonilise liikumisega (Radištšev, dekabristid, Herzen, Belinski, Tšernõševski, Dobroljubov, Pissarev), teine haru oli loodus-teaduslik materialism (Lobatševski, Mendelejev, Stoletov, Setšonov, Metšnikov, Timirjazev, Pavlov).

Vene filosoofilisele mõttele ei saa vaadata kui mingile maailma kultuuri üldisest arenemisest isoleeritud nähtusele. Vene mõtteteadlased omandasid ja töötlesid kriitiliselt ümber mitte ainult oma kodumaa kogemuste kompleksi, vaid ka Lääne-Euroopa maade kogemusi ja eelkõige Lääne-Euroopa revolutsioonilise liikumise kogemuste kompleksi.

Vene filosoofia tõeline tähtsus aga seisab selles, et ta vastas oma maa elunõudeile, lahendades need küsimused, mis vene ühiskonna arenemine tõstis päevakorrale, ning tähistades teed võitluseks vabaduse, edu ja rahva õnne eest tagurluse, pärisorjuse ja vaimupimeduse vastu. Vene filosoofiateadus oli oma arenemises iseseisev ja jõudis sageli ette Lääne-Euroopa mõtteteadusest. Terves reas küsimustes, eriti sellistes, nagu arenemine looduses ja ühiskonnas, rahvamasside osa ajalookäigus, abinõud ühiskondliku elu ümberkujundamiseks rahvamasside huvides ning kunsti ja kirjanduse arenemise põhimõtted, jõudis vene eesrindlik filosoofia julgemate ja progressiivsemate järel dusteni kui tema kaasaegne Lääne-Euroopa marksismieelne filosoofia.

Eesrindlikud vene mõtteteadlased juhtisid juba saja aasta eest tähelepanu sellele, kuivõrd piiratud on saksa idealistlik filosoofia, ning võtsid arvustuse alla selle filosoofia tagurlikud küljed. Nad tegid kindlaks, et Hegeli dialektika pole sugugi kõikehaarav maailma tunnetamise teaduslik meetod, ning arvustades saksa idealistliku filosoofia upsakat natsionalismi ja preisi monarhia ülistamist saksa filosoofia poolt hakkasid kujundama omaenda progressiivset filosoofilist süsteemi ning järjekindlamat ja revolutsioonilisemat meetodit. Nõnda toimisid Belinski ja Herzen, hiljem Tšernõševski ja Dobroljubov.

XVIII — XIX sajandi vene progressiivse filosoofilise mõtte iseloomulikumaid jooni on see, et ta oli põhiolult võitleva materialismi filosoofia.

Vene filosoofia materialistlik iseloom on seletatav eelkõige sellega, et ta on tihedas seoses rahvaloominguga kõigil elualadel. Karmide loodusjõudude võitmisel, võitluses välismaiste vallutajate vastu, võitluses tagurliku ja kuulmatult metsiku tsarismi vastu kujundas vene rahvas endale sellised iseloomujooned, nagu tööarmastus, leidlikkus, uuenduspüüded, ennast-salgavus ja kangelaslikkus, ustavus isamaale ja selle vaenlaste

vihkamine. Vene filosoofial oli materialistlik iseloom, kuid ta erines Lääne-Euroopa filosoofiast sellega, et ta oli peamiselt seotud rahvavabastusliku liikumisega, kuid mitte kodanluse ühiskondliku tegevusega, sest kodanlus Venemaal ei olnud revolutsiooniline klass.

Vene filosoofilise mõtte materialistliku iseloomu määrab ka tema tihe side loodusteadusega, milline kas stiihiliselt või teadlikult on alati asunud materialistlikel seisukohtadel. Näitena võib tuua Lomonosovi, Lobatševski, Herzeni ja Pissarevi, Mendelejevi, Timirjazevi, Setšenovi ja Pavlovi tööd.

Vene XIX sajandi filosoofia klassikud — Belinski, Herzen, Tšernõševski ja Dobroljubov — ei piirdunud mitte ainult maailma seletamisega, vaid nad taotlesid ka selle muutmist, ühiskonna revolutsioonilise ümberkujundamise teostamist, ehkki nad ei suutnud selleni jõuda, sest nad ei tundnud veel ühiskondliku elu seadusi. Nad ühendasid sotsialismi ja revolutsioonilise demokraatia ideed, olgugi et see sotsialism ei olnud veel teaduslik, sest ta ei eeldanud proletariaadi diktatuuri kehtestamist. Nad laiendasid materialismi esteetika alale ja rajasid uusi teid vene kirjanduses, nõudes temalt rahvamasside teenimist ning kutsudes kirjandus- ja kunstitegelasi üles olema elu õpetajad.

Vene klassikaline filosoofia andis põlvest põlve edasi oma materialistlikud traditsioonid ja määras sellega vene ühiskonna progressiivsete jõudude maailmavaate paljudeks aastakümneteks. Lenin kirjutas sellest revolutsiooniliste traditsioonide järgivusest Venemaal: „Dekabristid äratasid Herzeni. Herzen arendas revolutsioonilist agitatsiooni. Seda jätkasid, laiendasid, kindlustasid ja karastasid revolutsionärid-raznotšinsid, alates Tšernõševskiga ja lõpetades „Narodnaja Volja“ sangaritega. Laienes võitlejate ring, tihenes nende side rahvaga. „Tulevase tormi noored tüürimehed“ — nimetas neid Herzen“

(V. I. Lenin, „Valitud teosed“, kd. I, lk. 529, RK „Poliitiline Kirjandus“, Tallinn 1945).

Herzen ja Belinski kasutasid oma loovas töös eesrindliku mõtte saavutusi, mis olid kogutud Lääne-Euroopas. Kuid nad ei piirdunud sellega, vaid õppisid igakülgset tundma seda ideede materjali, mille olid päranduseks jätnud Lomonossov, Radištšev ja dekabristid. Nad arendasid seda, viies edasi vene ühiskondlikku mõtlemist. Tšernõševski ja Dobroljubov kasutasid oma töös kõike positiivset, mis leidis Feuerbachi materialismis ja Hegeli dialektikas, kuid nende õpetus kasvas välja eelkõige Belinski ja Herzeni materialismist ja dialektikast. Vene loodusteadusliku materialismi silmapaistev esindaja Timirjasev õppis Herzenilt, Tšernõševskilt ja Dobroljubovilt, samuti Pissarevilt ja vene loodusteadusliku materialismi propagandistidelt.

Vene filosoofilise mõtte edasine arenemine toimus juba marksistliku proletaarse sotsialistliku teadvuse võidutähe all. Läänud sajandi 80. aastate lõpul hakkas Plehhanov Venemaal propageerima marksistlikke ideid. 90. aastatel astusid revolutsioonilisele areenile Lenin ja Stalin, kes teostasid vene rahva teadvuses suurima ideelise revolutsiooni.

Millised on siis vene klassikalise filosoofia peajooned XIX sajandil?

Vene klassikaline filosoofia põhineb materialistlikul teoorial ja dialektilisel meetodil, mis erineb Hegeli dialektilisest meetodist. Herzeni, Belinski, Tšernõševski ja Dobroljubovi maailmavaade kujunes võitluses dogmaatika ja saksa idealistliku filosoofia reaktsiooniliste külgede vastu. Ta kujunes võitluses Feuerbachi materialismi piiratuse ja vaatleva mõtiskluse vastu. Juba ainuüksi sellepärast ei saa panna võrdsusmärki vene klassikalise filosoofia ja Hegeli ning Feuerbachi filosoofia vahele. Sellest kõnelevad ka vene mõtteteadlased ise.

Näiteks kirjutab Tšernõševski: „Hegeli põhimõtted olid äärmiselt võimsad ja avarad, järeldused aga kitsad ja tühised.

Ja mitte ainult järeldusi ei suutnud ta teha oma põhimõttest, vaid ka põhimõtted ise ei paistnud talle täiesti selgeina — olid udused... Hegeli kahemõttelistest ja igasuguseks rakendamiseks kõlbmatuist vihjetest järjekindlate vaadete arenemine toimus meil osalt Hegelile järgnenud saksa mõtteteadlaste (on mõeldud Feuerbachi. — M. J.) mõjutusel, osalt — võime uhkusega öelda — omal jõul. Siin näitas vene mõistus oma võimet olla kaasteguriks üldinimliku teaduse arendamisel.“

Saksa idealistlikku filosoofiat arvustades rajasid vene filosoofia klassikud möödunud sajandi 40. aastatest alates oma filosoofilise süsteemi, mis põhines materialistliku maailma seaduste tunnetamisel ja kajastas reaalses tegelikkuses toimuvaid protsesse.

Sellega seoses kirjutas Belinski: „Hegeli filosoofia hõlmas kõik üldise elu küsimused,“ kuid „ilmneb, et vastused neile kuulusid mõnikord juba minevikku, inimkonna poolt täielikult üleelatud ajastusse... Hegeli töis jõudis filosoofia oma arengu kõrgeimasse tippu, kuid ühes sellega ta ka lõppes kui salapärane ja eluvõõras teadus: sellest peale pöördub filosoofia mehinena ja tugevnenuna tagasi ellu“.

Kui Hegel oletas, et kogu olemasoleva loojaks on absoluutne idee, millest on tekkinud loodus ja ühiskond, ning vaatas dialektilistele mõistetele kui selle absoluutse idee eri külgede definitsioonidele, siis väitsid vene klassikalised filosoofid, et dialektika peegeldab looduse ja ühiskonna seaduspärasust. Hegel, nagu seda väitis Herzen, tahtis looduse ja ajaloo muuta rakendusloogikaks, kuna aga loogika ise on loodusest ja ajaloost abstraktne arusaamine. Belinski ütles õigusega, et loogika objektiks on õis, mille juur on maa sees, tahtes sellega rõhutada, et inimese mõtte tekkimine on materiaalne, maine, ega pole sisendatud mõnest kõrgemast salapärasest jõust. Selles seisabki vene klassikalise filosoofia dialektika põhimõtteline erinevus Hegeli dialektikast.

Saksa idealistid-dialektikud pidasid absoluutse idee arenemise üheks põhiseaduseks vastuolude seadust ning ühtlasi oletasid, et neid vastuolusid saab leevendada ja lepitada.

Saksa idealistlik filosoofia arvas, et looduse, ühiskonna ja inimese mõtte arenemisele peab saabuma lõpp. Selle filosoofia pooldajad oletasid, et arenemine peatub siis, kui absoluutne idee lõpetab kõigi oma külgede avaldamise ja pöördub tagasi iseenda juurde. Hegeli seisukohalt lõpeb arenemine siis, kui ühiskond saavutab „loomingu krooni“ Preisi seisuslik-konstitutsioonilises monarhias, luteri usus ja tema, Hegeli, filosoofias.

Sootuks teisel seisukohal olid vene filosoofia klassikud. Need väitsid, et inimese mõtte, ühiskonna ja looduse arenemine ei peatu mingis teatavas punktis, vaid on lõpmatu, piiritu. „Inimkonna arenemisel ei ole piire ja iialgi ei ütle inimkond endale: Seisa! Küllalt! Enam pole kuhugi minna“ (Belinski).

Kuid vene filosoofia klassikute dialektika, olgugi et ta nõudis maailma loovat ümberkujundamist, ei võinud kujuneda tõeliseks teaduslikuks dialektikaks. Tõelise teadusliku dialektika — filosoofilise õpetuse looduse, ühiskonna ja inimese mõtte arenemise üldistest seadustest — rajasid Marx ja Engels, revolutsioonilise proletariaadi juhid.

Kuid siiski seisid Herzen, Belinski, Tšernõševski ja Dobro-ljubov oma aja suurimate mõtlejatega ühisel tasemel, olgugi et nad elasid mahajäänud, feodaalsel Venemaal. Nad ennetasid oma vaadetega kogu marksismieelse materialismi, kaasa arvatud ka Feuerbachi materialism. Vastupidi Lääne-Euroopa kogu marksismieelsele filosoofiale jõudsid nad iseseisvalt järeldusele, et on paratamatult vaja ühendada materialism dialektilise arenemisideega, ja väitsid, et arenemine looduses ja ühiskonnas toimub sõltumata inimeste tahtest ja teadvusest, vastuolude võitluse teel, revolutsiooniliste muutuste kaudu. Nad ütlesid,

et inimkonna poolt saavutatud teadmiste tase ei ole absoluutne tõde, vaid laieneb ja avardub tehnika ja teaduse arenemiskäigus.

Kui kõik materialistid enne Marxi, kaasa arvatud ka Feuerbach, olid spekulatiivsed materialistid, s. o. seletasid maailma nii või teisiti ilma et nad oleksid näidanud, kuidas teda muuta, siis vene filosoofia klassikute materialismil oli aktiivne iseloom. Belinski, Herzen, Tšernõševski ja Dobroľubov näitasid vene ühiskonnale teed pärisorjusest väljapääsuks ja võitlesid ühiskonna demokraatlikul alusel arenemise eest.

Vene filosoofia klassikud rajasid materialistliku süsteemi, mis põhimõtteliselt erines metafüüsilise materialismi süsteemidest. Kuid materialism ja dialektika jäi XIX sajandi vene filosoofia klassikuil poolikuks, sest nad ei olnud lõplikult üle saanud idealismist ühiskondlike nähtuste mõistmises. „Herzen jõudis päris lähedale dialektilisele materialismile,“ kirjutab Lenin „ja peatus ajaloolise materialismi ees.“ Taganenud vanast, metafüüsilisest vaatest ühiskonnale, ei suutnud nad siiski teaduslikult tõestada, et kõigi ühiskondlike suhete aluseks on materiaalsed tootmissuhted, ajalooliselt kindlaksmääratud ja üksteisega vahetuvad materiaalsed tootmisviisid.

Vene filosoofia klassikud sammusid dialektilise materialismi ülesehitamise poole, kuid ei suutnud lahendada seda ülesannet seetõttu, et tollaegsel Venemaal oli ühiskonna arenemistase veel madal ning puudus selline ühiskondlik revolutsiooniline jõud, nagu seda on proletariaat.

Ka sotsioloogia ja poliitika alal olid vene filosoofia klassikud niisama iseseisvad ja algupärased mõtlejad nagu tunnetusteooria ja loogika alalgi. Võitluses saksa idealistlike filosoofide ja nende vene pooldajate reaktsiooniliste sotsiaalpoliitiliste ideede vastu töötasid nad välja omaenda sotsiaalpoliitilised vaated.

Vene filosoofia klassikud tõestasid vene haritud ühiskonna eesrindlikele kihtidele, et ühiskonna arenemise tõukejõuks ei ole mitte ühed ega teised väljapaistvad isikud, monarhid ega ideoloogid, vaid rahvamassid ise. Nad püüdsid tõsta rahvas enesetunnet, tõendada rahvamassidele, et ei saa leppida isevalitsuse ja pärisorjusega. Ainult siis, kui väljapaistvad isikud on viinud rahvamassid uue elu revolutsioonilisele loomisele, võivad nad etendada ajaloos positiivset osa.

Belinski ja Herzen, Tšernõševski ja Dobroljubov uskusid vene rahva jõusse, nad rõhutasid kõikjal Venemaa tähtsust Euroopa päästmisel vallutajaist ning ennustasid, et vene rahvas saab etendama suurt osa üldinimliku teaduse, kultuuri ja tehnika arenemises. Tšernõševski kirjutas aastal 1846: „... Ei, venelased ei esine poliitilises ajaloos mitte vallutajaina ega riisujaina, nagu hunnid ja mongolid, vaid päästjaina, päästjaina mongolite ikkest, mille nad hoidsid tagasi oma võimsa turjaga ning ei lasknud Euroopasse. Nad olid Euroopale kaitsevalliks, mille pihta, tõi küll, sadasid kõik lasud; nad olid valliks, mille poolenisti vaenlased purustasid; nad päätsid Euroopa ka teisest ikkest — prantslaste ja Napoleoni ikkest... Toogu nüüd Venemaa maailma vaimuella panuse, mida sinna tooma ta on kohustatud — nagu ta seda tegi ja teeb ka poliitilises elus — esinedes võimsalt ja omapäraselt inimkonna päästjana ka teisel suurel elualal — teaduses. Ja toimugu see suur sündmus ka meie kaudu, olgugi osaliselt!... Kaasa aidata oma isamaa kuulsuse tõstmisele, mis pole mitte mööduv, vaid igavene, ning inimkonna hüvangule — mis võiks olla sellest kõrgem ja ihaldatavam!“

Vastupidi Lääne-Euroopa sotsialistidele-utopistidele ühendasid vene filosoofia klassikud sotsialistide-utopistidena esimestena ajaloos revolutsioonilise demokraatia ja sotsialismi ideed. Nad unistasid sotsialismist kui paremast ja õiglasemast ühiskonnakorrast.

Tšernõševski kirjutas: „Meie võtame aritmeetilise tõena, et aegade jooksul inimene täielikult allutab endale välislooduse, niivõrd kui see on talle vajalik, kujundab kõik maa peal ümber oma vajaduste kohaselt, juhib kõrvale või ohjeldab kõik välislooduse talle kahjulikud jõuavaldused, kasutades seejuures maksimaalselt ära kõik loodusjõud, mis võivad olla talle kasulikud. Juba ainuüksi see võiks aja jooksul kaotada ebaoproportsionaalsuse inimlike vajaduste ja nende vajaduste rahuldamise vahendite vahel... Töö muutub raskest paratamatusest kergeks ja meeldivaks füsioloogilise vajaduse rahuldamiseks, nagu tänapäeval sellise tasemeni on tõusnud vaimne töö haritud inimeste seas...“

Vene filosoofia klassikud rajasid omaenda algupärase, iseseisva filosoofia süsteemi ja -meetodi, mis paljuski ületavad kõik selle, mida Euroopa marksismieelne filosoofia on loonud. Engels kirjutas sellest vene emigrandile Eugenia Papritzile aastal 1884: „Mulle näib, et Teie olete ebaõiglane oma kaasmaalaste vastu. Meie mõlemad, Marx ja mina, ei või nende üle kaevata. Kuigi mõned koolkonnad paistsid rohkem välja oma revolutsioonilise hoo kui teaduslike uurimiste poolest, kuigi esines ja esineb mitmesuguseid eksimusi, siiski teisest küljest oli ka kriitilist mõtlemist ja ennastsalgavat puht teooria otsimist, nagu see on vääriiline rahvale, kes on andnud Tšernõševski ja Dobroljovi. Ma ei kõnele mitte ainult aktiivsetest revolutsioonilistest sotsialistidest, vaid ka ajaloolisest ja kriitilisest koolkonnast vene kirjanduses, mis seisab võrratult kõrgemal kõigest sellest, mida Saksamaal ja Prantsusmaal ametlik ajaloo-teadus on loonud.“

*

Klassikalisel vene filosoofial oli mitte ainult ülevenemaaline, vaid ka maailmaajalooline tähtsus. Ta innustas vabadusliikumist Venemaal, kõigutades sellega tsaarimonarhia alustugesid, mil-

line monarhia Napoleoni sõdadele järgneval ajastul ja kuni 50. aastate lõpuni oli Euroopa sandarm ning revolutsiooniliste ja rahvuslike vabadusliikumiste õel vaenlane.

Propageerides eesrindlikke humaanseid ideid, häbimärgistades rõhumist ja vägivalda ning õhutades vihkamist reaktiooni, rutiini ja loiduse vastu, viljastasid vene filosoofia klassikud vene klassikalist kirjandust oma progressiivsete ideedega.

Nekrassovi, Saltõkov-Štšedrini, Dostojevski ning teataval määral ka Leo Tolstoi, Tšehhovi, Maksim Gorki ja paljude teiste vene rahva kirjanike looming sai innustust neist ideedest, mida tõstsid esile ja arendasid vene XIX sajandi filosoofia klassikud. Vene kirjanduse kaudu tungisid need ideed ka Läände. Ei ole mitte juhus, et paljud Lääne-Euroopa mõtte- teadlased ja kirjanikud-humanistid tunnistavad, et just vene kirjandus õpetas neid humaanselt mõtlema ja inimkonna kasuks töötama.

Mendelejevi, Setšenovi, Timirjazevi, Pavlovi ja teiste vene õpetlaste teaduslikud leiutused tõendavad, et nende vene loodusteadusliku materialismi kõige silmapaistvamate esindajate maailmavaade kujunes vene XIX sajandi klassikalise filosoofia ideede põhjal.

Kuid vene klassikalise filosoofia peateene, millel on maailmaajalooline tähtsus, seisab selles, et ta oli üheks marksistliku filosoofia levimise ja arenemise eelduseks Venemaal. Leninism tekkis Venemaal Marxi ja Engelsi õpetuse alusel. Plehhanovi ja tema „Töö Vabastuse“ rühma töö Marxi ja Engelsi teoste tõlkimisel ja levitamisel aitas tõhusalt kaasa marksismi levimisele Venemaal. Marksismi edasine arendamine kuulub Leninile ja Stalinile. Marksism võis Venemaal revolutsioonilises liikumises lühikese ajaga võita suurelt osalt just seetõttu, et vene klassikalised filosoofid olid sooritanud suure ideelise ettevalmistustöö.

Oma võitlusega idealismi ja metafüüsika, reaktsiooni ja paigaltammumise vastu, oma materialismi ja revolutsioonilise demokraatismi propageerimisega puhastasid Belinski, Herzen, Tšernõševski ja Dobroljubov vene vabadusliikumises pinda marksismi teooria vastuvõtuks.

Pärast Marxi ja Engelsi surma ei leidunud Saksamaal ja üldse Euroopas mõtteteadlast, kes oleks olnud võimeline mitte ainult edasi arendama revolutsiooniteooriat, vaid ka püsima tervikulise ja revolutsioonilise marksismi tasemel. XIX sajandi lõpul kandus revolutsioonilise liikumise ja teoreetilise mõtte keskus Lääne-Euroopast Venemaale. Venemaa sai leninismi — marksismi edasiarenduse — kodumaaks. Leninism — see maailmaajaloolise tähtsusega õpetus — on vene ja kogu maailma sajanditevanuse kultuuri kõrgeim saavutus. Vene revolutsioonilise liikumise tegelased Lenin ja Stalin said marksistliku partei — uut tüüpi partei — juhtideks ja marksismi suurimaiks teoreetikuiks, kes uue ajastu tingimustes loovalt viimistlesid Marxi ja Engelsi õpetuse, saades seega uue kõrgematüübilise filosoofia klassikuiks.

Saja aasta eest kirjutas Belinski: „Kadetseme oma lapselapsi ja nende lapsi, kellele on määratud näha Venemaad 1940. aastal, kui ta seisab haritud maailma eesotsas, annab seadusi teadusele ja kunstile, ning saab kogu haritud inimkonna harda austuse osaliseks ...“

Nüüd kus meie kodumaa on andnud kogu maailmale eeskju võidurikkas heitluses rahvaste õelaima vaenlase — hitlerliku Saksamaa — vastu ja sellega päästis inimkonna orjastamise ohust, võime meie, nõukogude inimesed, veelgi uhkemad olla oma suurele kultuuripärandile, mis suurel määral soodustas marksismi ideede tajumist ning aitas bolševikel kasvatada Nõukogude rahvast piiritu truuduse vaimus Isamaale.

Vastutav toimetaja A. Saan

М. Иовчук. Основные черты русской классической философии
На эстонском языке.

Ladumisele antud 25. IV 1946. Trükkimisele antud 10. V 1946. Paber
56:79 cm ¹/₁₆. Trükiarv 7200. Trükitähti trükipoognas 33 736. Trükipoog-
naid 1. Arvutuspoognaid 0,58. MB-03227. Tellimise nr. 865. Graafikatööstus
„Oktoober“, Tallinn, Tartu mnt. 49.

sams

40 kop.

A

16083

3272178

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00327217 8